

συνθήκες υπάρχει μια λογική αναγκαιότητα ανάμεσα στην πράξη (όπως λ.χ. όταν, ως δικαστής, εκφωνεί την καταδικαστική απόφαση). Η σχέση με τη θεωρία των λεκτικών πράξεων φαίνεται και στην ανθρωπολογική θεωρία της επιτέλεσης. Διάφοροι ανθρωπολόγοι επεξεργάστηκαν την έννοια αυτή. Ιδιαίτερα ο Victor Turner ο οποίος μελέτησε διάφορες τελετουργίες και οιοιεί τελετουργικές πρακτικές τις οποίες θεωρεί «μετασχηματιστικές επιτελέσεις που αποκαλύπτουν τις βασικές ταξινομήσεις, κατηγορίες και αντιφάσεις της πολιτισμικής διαδικασίας». Γενικώς οι θεωρίες που χαρακτηρίζουν την επικοινωνία όχι απλώς ως μεταβίβαση πληροφοριών, αλλά ως επιτελεστική πρακτική στηρίχτηκαν αφενός στην «ποιητική» του Jakobson (τον τρόπο δηλαδή που πραγματώνεται η επικοινωνία) και τις λεκτικές πράξεις του Austin αφετέρου. Η επιτέλεση άλλωστε, παράγει τα άτομα ως έμφυλα, εθνοτικά, πολιτικά, σεξουαλικά άτομα, άλλο ένα σημαντικότερο κεφάλαιο.

Αλλά η επιρροή της πραγματολογίας δεν περιορίζεται μόνο, σε ό,τι αφορά την ανθρωπολογία, στις προσεγγίσεις των τελετουργικών και επιτελεστικών πρακτικών. Η πραγματολογία σχετίζεται με τη θεμελιώδη πρακτική της ανθρωπολογίας που είναι η έρευνα πεδίου, η επιτόπια έρευνα, άρα και το παράγωγό της, την εθνογραφία. Και δεν αναφέρομαι απλώς στο γεγονός ότι ο/η ανθρωπολόγος οφείλει να γνωρίζει τη γλώσσα, τη διάλεκτο της όποιας ομάδας μελετά. Αναφέρομαι στη συνομιλία, τη συζήτηση, ως βασικό πόρο ή μέσο για την κατανόηση των κοινωνικών, πολιτισμικών γεγονότων. Ο/η εθνογράφος αυτό κυρίως και σε μεγάλο βαθμό κάνει στο πεδίο: συμμετέχει σε πολλές καθημερινές κοινές συνομιλίες με διαφορετικούς ανθρώπους και σε διαφορετικά συμφραζόμενα παρακολουθώντας και παρατηρώντας τις διάφορες καθημερινές και μη δραστηριότητες. Η συνομιλία άλλωστε παίζει βασικότατο ρόλο στην καθιέρωση και διατήρηση των πολιτισμικών συνθηκών των ατόμων και των συλλογικοτήτων (ταυτότητες, υποκειμενικότητες, ιδέες, κατηγορίες, στάσεις, παραδοχές, αξίες, ιδεολογίες, κ.ο.κ.). Μέσα από την καθημερινή συνομιλία και το συγχρωτισμό επιτελούμε μαζί με τους άλλους ένα ευρύτατο φάσμα από πολιτισμικά σημαντικές πράξεις και δραστηριότητες. Δημιουργούμε, διατηρούμε ή και μετασχηματίζουμε σημαίνουσες σχέσεις ανάμεσα σε ανθρώπους, αντικείμενα και ιδέες. Μαθαίνουμε να αναγνωρίζουμε διάφορες και διαφορετικές δραστηριότητες, μαθαίνουμε να μιλάμε και να ενεργού-

με με τρόπους που αντιστοιχούν σε διαφορετικές περιστάσεις και συμφραζόμενα.

Η συνομιλία είναι λοιπόν, μια σημαντική πολιτισμική πρακτική και η μελέτη της αποκαλύπτει σημαντικές πλευρές της κοινωνικότητας και της συμπεριφοράς, όπως το πώς τα δρώντα υποκείμενα κατασκευάζουν ιδιαίτερα συμφραζόμενα, παράγουν εξουσία ή αντιστέκονται σε αυτή, πώς οργανώνουν ιεραρχίες, κατασκευάζουν πολλαπλές ταυτότητες, συμμετέχουν στον εκκοινωνισμό των νέων μελών της κοινότητας, λατρεύουν, επιχειρηματολογούν και χίλια τόσα άλλα. Μελετώντας τη χρήση της γλώσσας μέσα από διαφορετικά συμφραζόμενα, μπορούμε να κατανοήσουμε πώς αναδύονται οι διάφορες κοινωνικές διακρίσεις (φύλου, τάξης, εθνότητας,...), πώς οργανώνεται η εμπειρία μέσα από την αφήγηση, πώς χρησιμοποιούνται οι χειρονομίες, τα νεύματα, η σιωπή και τόσα άλλα. Καθώς οι ομιλητές παίρνουν συγκεκριμένες θέσεις υποκείμενου και παράγουν τον εαυτό τους μέσα από τη γλώσσα, δημιουργούν/παράγουν «πραγματικότητα» δίνοντας νόημα σε πλευρές της εμπειρίας από μια συγκεκριμένη προοπτική.

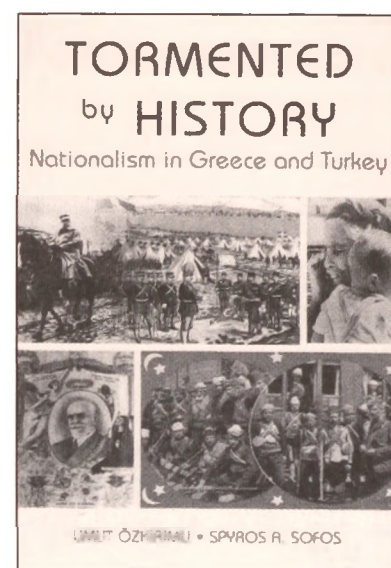
Οπότε πολύ κοντά στην πραγματολογία, στη διαδραστική της εκδοχή, η ανθρωπολογία και ιδιαίτερα βέβαια, η γλωσσολογική ανθρωπολογία προσπαθεί να κατανοήσει πώς οι άνθρωποι χειρίζονται τους συμβολικούς πόρους προκειμένου να επιτελέσουν διάφορες δραστηριότητες, ενέργειες (που αποτελούν και τη στόφα της κοινωνικής ζωής) και πώς οι δραστηριότητες οργανώνονται στους διάφορους πολιτισμούς. Πράγμα που μας επιστρέφει και πάλι στη θεωρία των λεκτικών πράξεων και των συμφραζομένων μέσα στα οποία καλούνται να πραγματοποιούν.

Θα μπορούσα να συνδέσω και άλλες ενότητες του βιβλίου με την ανθρωπολογική πρακτική, όπως το σημαντικό κεφάλαιο για τη Δείξη, για τις λέξεις δηλαδή που αναφέρονται σε πρόσωπα, αντικείμενα, καταστάσεις δεικνύοντάς τα (εγώ, εσύ, εδώ, τώρα, κ.ο.κ.). Πρόκειται για ένα θέμα ιδιαίτερα ενδιαφέρον, όταν μάλιστα έχουμε να κάνουμε με δείκτες που προκύπτουν δίχως να έχουμε συνείδηση ή παρά τη θέλησή μας, όπως όταν μάς προδίδει η ομιλία μας, καθώς ο τρόπος ομιλίας στο σύνολό της δεικνύει την κοινωνική ή τοπική καταγωγή, την ταξική προέλευση, το επίπεδο εγγραμματοσύνης και τόσα άλλα ή τόσους άλλους κοινωνικούς δείκτες.

Θα ήταν μάλιστα σκόπιμο να τονίσουμε και την περίπτωση όπου η γλώσσα χρησιμοποιείται με τρόπο που να εμφανίζεται αποσπασμένη από συμφραζόμενα και από

οποιοδήποτε συγκριμένο ομιλητή, όπως στην περίπτωση της τελετουργικής γλώσσας με στόχο να αναιρέσει την όποια «πραγματικότητα» και να κατασκευάσει μια άλλη εκτός συμφραζομένων, εκτός ιστορικών συγκυριών, αιώνια «άλλη και αληθινή» πραγματικότητα.

Σε αυτά και σε πολλά άλλα ζητήματα μπορεί να βοηθήσει το βιβλίο αυτό του Κώστα Κανάκη, γραμμένο καθώς είναι με τρόπο σαφή, διαυγή και συστηματικό, με τη χρήση ελληνικών παραδειγμάτων και με μια εντυπωσιακή βιβλιογραφική ενημέρωση. Και το σημαντικό είναι επίσης, ότι το βιβλίο πέρα από εγχειρίδιο αποτελεί και κριτική πραγματεία πάνω στα ζητήματα της πραγματολογίας.

Για το βιβλίο

Umut Özkirimli και Σπύρος Σοφός, *Tormented by History: Nationalism in Greece and Turkey*, Hurst & Company, Λονδίνο 2008, 220 σ.

Θάλεια Δραγώνα

Το βιβλίο των Özkirimli και Σοφού με τον εύστοχο τίτλο *Tormented by History: Nationalism in Greece and Turkey*¹ έρχεται να προστεθεί σε μια αυξανόμενη τα τελευταία χρόνια ελληνοτουρκική ακαδημαϊκή συνεργασία και από τις δύο πλευρές του Αιγαίου. Αποδίδω μεγάλη σημασία σε τέτοιου τύπου εγχειρήματα αφενός για τη διανοητική απόλαυση που επιφυλάσσουν και αφετέρου διότι συμβάλλουν στην από τα κάτω προσέγγιση των δύο λαών που η μοίρα τους είναι αλληλένδετη. Ας μου επιτραπεί να σημειώσω ότι συνέβαλα σε τέτοιου είδους προσπάθειες όταν ακόμα αυτή η πρόθεση ξένιζε και συναντούσε

Η Θάλεια Δραγώνα διδάσκει κοινωνική ψυχολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και είναι Βουλευτής Επικρατείας.

τουλάχιστον καχυποψία, με συμμάχους λίγους συναδέλφους εκατέρωθεν².

Ο Umut Özkerimli είναι αναπληρωτής καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης στο Πανεπιστήμιο Bilgi της Κωνσταντινούπολης και διευθύνει το εκεί Κέντρο Τουρκο-ελληνικών Σπουδών, και ο Σπύρος Σοφός είναι Senior Research Fellow Ευρωπαϊκών και Διεθνών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο Kingston του Λονδίνου. Έχουν και οι δύο γράψει και δημοσιεύσει πάνω στα θέματα του εθνικισμού και της εθνικής ταυτότητας στην Ευρώπη και το Ισλάμ.

Το κοινό τους βιβλίο που αφορά τη βάσανο της ιστορίας πραγματεύεται τον εθνικισμό της Ελλάδας και της Τουρκίας και τις συνέπειές του. Οι δύο χώρες, που διαμορφώθηκαν από την κοινή ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ακολούθησαν στην ιστορική διαδικασία δόμησής τους ως έθνη-κράτη, πορείες τόσο παράλληλες όσο και αποκλίνουσες. Στο εθνικιστικό φαντασιακό και των δύο χωρών, με διαφορετικό τρόπο στην κάθε μια, ο «Άλλος» πήρε μέσα στη διαδικασία συγκρότησης του έθνους-κράτους και της εθνικής του ιδεολογίας τη θέση του προνομιακού εχθρού. Έτσι, για μακρύ διάστημα, όπως εξάλλου συμβαίνει σε κάθε εθνικιστική ρητορεία, η επιβίωση του ενός μοιάζει να αποκλείει τον άλλον. Η παράλληλη ωστόσο για πλήθος λόγους πορεία των δύο χωρών, η γειτνίασή τους και μεταξύ τους οι σχέσεις, οι πολιτισμικές ομοιότητες αλλά και οι αναγκαιότητες κατασκευάζαν και κατασκευάζουν έναν καθρέφτη, αναγκάζοντάς μας (για να δανειστώ τη φράση της Kristeva) να βλέπουμε στον άλλον το κρυμμένο πρόσωπο του εαυτού. Με άλλα λόγια θα πρέπει και προς αυτή την κατεύθυνση να ψάξουμε τα αίτια του ενδιαφέροντος φαινομένου να είναι τόσο φτωχή η συγγραφική παραγωγή συγκριτικής ανάλυσης γύρω από τη διαμόρφωση του έθνους και της εθνικής ταυτότητας στην Ελλάδα και την Τουρκία από την πλευρά είτε της ιστορικής είτε οποιασδήποτε άλλης κοινωνικής επιστήμης.

Το βιβλίο των Özkerimli και Σοφού απαντά στην πρόκληση της συγκριτικής ανάλυσης των δύο εθνικισμών και το κάνει με τρόπο γενναίο. Περιέχει μια προσεκτική, ψύχραιμη και ισορροπημένη ανάλυση κρατώντας εκατέρωθεν την απαραίτητη επιστημονική απόσταση. Παράλληλα, έμμεσα ανακαλεί το συναίσθημα, καθώς π.χ. το βιβλίο αρχίζει με στίχους του Οδυσσέα Ελύτη και τελειώνει με στίχους του Nazim Hikmet, υποβάλλοντας στον αναγνώστη την ιδέα να αναγνωρίσει ότι υπήρξαν φωνές υπέρ της φιλίας και της

συνεργασίας των δύο λαών, σε εποχές που αυτός ο δρόμος ήταν ακόμα για πολλούς λόγους κλειστός. Είναι φανερό η επιθυμία των συγγραφέων του βιβλίου να προχωρήσουν σε γόνιμο ελληνο-τουρκικό διάλογο, σήμερα που οι συνθήκες επιτρέπουν αλλά και απαιτούν να αποκαλυφθεί το αντιφατικό, παράλογο και ιδίως μάταιο (επειδή διπλά καταστροφικό) περιεχόμενο της εθνικιστικής ρητορείας και πρακτικής.

Η έμφαση των συγγραφέων δεν είναι στο παρόν και τα σύγχρονα γεγονότα. Επικεντρώνονται περισσότερο στις ιστορικές συνθήκες που καθόρισαν την ανάδυση των δύο εθνικισμών στη γέννησή τους και τη θεμελίωση των εκατέρωθεν εθνικιστικών μυθολογιών. Ξεκινούν με το κοινό αλλά και διαφορετικό προεθνικό παρελθόν, όταν οι υπήκοοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας έρχονται σε επαφή με τη νεωτερικότητα και τις ιδέες και αξίες της και προσχωρούν ή αντιτίθενται, παρουσιάζοντας τους διαφορετικούς τρόπους που εφευρίσκουν οι κοινωνικές ελίτ και τα λαϊκά στρώματα για να συμπεριληφθούν και να συμμετάσχουν στο σύγχρονο κόσμο. Συνδέουν, με άλλα λόγια, οι συγγραφείς την οικοδόμηση της εκατέρωθεν εθνικιστικής ιδεολογίας με τη διαδικασία του κοινωνικού εκσυγχρονισμού κατά τον 19ο και τον 20ό αιώνα.

Εξετάζονται οι διαφορετικές πολιτικές διεκδικήσεις πίσω από την εκατέρωθεν διαδικασία συγκρότησης των δύο εθνών-κρατών. Η διαμόρφωση του ελληνικού κράτους προϋπέθετε την απόσχιση από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Αναγκαστικά για μεγάλο διάστημα αναταραχών και συγκρότησης και των άλλων βαλκανικών εθνών-κρατών, ο εθνικισμός του ήταν συνδεδεμένος με αλυτρωτισμό και επεκτατισμό. Ο τουρκικός εθνικισμός αντίθετα, αναπτύχθηκε στην αρχή ως ιδεολογία αμυντική στους αποσχιστικούς από την Οθωμανική Αυτοκρατορία εθνικισμούς και ήταν κατ' επέκταση για ένα πρώτο διάστημα πιο εσωστρεφής.

Αναδεικνύονται οι δεξαμενές επιχειρημάτων από τις οποίες αντλήθηκαν οι πρώτες ύλες για την κατασκευή της ελληνικότητας και της τουρκικότητας που τροφοδότησαν τη μοναδικότητα της εκατέρωθεν νοερής εθνικής κοινότητας. Ο εθνικισμός χρησιμοποιεί το παρελθόν για τους δικούς του σκοπούς. Και το χρησιμοποιεί ευφάνταστα και δημιουργικά διότι παρακινείται όχι από την πραγματικότητα του έθνους, αλλά από την ιδέα του έθνους.

Θα διαφωνήσω με την απόδοση από τους συγγραφείς ιδιαιτερότητας στον ελληνικό και τον τουρκικό εθνικιστικό λόγο. Όταν υποστηρίζουν ότι και οι δύο

εθνικισμοί χαρακτηρίζονται από «υπαρξιακή σχιζοφρένεια» τον παρουσιάζουν να χαρακτηρίζεται από ασυνέχεια και ατέλεια, από μια θεμελιώδη αντιφατικότητα, Δε νομίζω ότι πρόκειται για ιδιαιτερότητα του ελληνικού και τον τουρκικού εθνικισμού. Ο εθνικιστικός λόγος, όπως εξάλλου και ο ρατσιστικός, από τη φύση του είναι διλημματικός και αντιφατικός. Όπως έχει αναδείξει ο Παντελής Λέκκας, οι παράδοξες ιδιότητες και η πλαστικότητα του που χαρακτηρίζουν τον εθνικισμό του παρείχαν τη σπάνια δυνατότητα να συνυφάνεται με άλλες πολιτικές ιδεολογίες των οποίων οι αρχές αντιβαίνουν προς τις δικές του, και έτσι να χρησιμοποιείται με την ίδια ευχέρεια από αντίπαλες κοινωνικές ομάδες, παρέχοντας επιχειρήματα ταυτοχρόως σε «εκσυγχρονιστικά» και σε «συντηρητικά» κινήματα. Παράλληλα όμως, όλες αυτές οι αντιθέσεις καταφέρνουν να διαπλέκονται μεταξύ τους συνιστώντας ένα κλειστό και κυκλικό επιχείρημα.

Εξίσου δεν αποτελεί ιδιαιτερότητα των δύο εθνικισμών το γεγονός ότι αντλούν τα θεμελιώδη επιχειρήματα για τη συγκρότηση και τη διάδοση της εθνικής τους ιδεολογίας από την εκατέρωθεν αναδρομή στο μακρινό αρχαίο παρελθόν. Κατασκευάζουν και οι δύο μια ιστορία που εμφανίζουν «αδιαφιλονίκητη» και την οποία χρησιμοποιούν σαν οθόνη ιδεολογική, προβάλλοντας το παρόν πάνω σε αυτό το εξιδανικευμένο παρελθόν χρησιμοποιώντας τις επινοημένες παραδόσεις σαν την πρώτη ύλη της εθνικής τους ιδέας.

Ο Özkerimli και ο Σοφός αφιερώνουν μεγάλο μέρος του βιβλίου στην ανάδειξη της λογικής πίσω από το πολύπλοκο και δυναμικό παιχνίδι της μνήμης και της απώθησης στην κατασκευαστική αντίληψη της εθνογένεσης Ελλάδας και Τουρκίας. Οι πρώτες ύλες του ελληνικού εθνικιστικού λόγου αντλούνται από την πολυχιλιετή πολιτισμική διατήρηση, από το ευρωπαϊκό κύρος της κλασικής αρχαιότητας και από την έμφαση στην επίδρασή της στη διαμόρφωση του ευρωπαϊκού πολιτισμού, καθώς επίσης από την άρνηση των οθωμανικών και τουρκικών επιδράσεων. Αντίθετα ο τουρκικός εθνικισμός επέλεξε ως θεμελιωτικό του μύθο την εθνοτική βάση, κατασκευάζοντας την εθνική αφήγηση με αναγωγή σε ένα φαντασιακό παρελθόν και μια αλλότρια γεωγραφία που εκτείνεται από την Κεντρική Ασία έως τη μακρινή Δύση. Εδώ ιδιαιτερότητα του τουρκικού εθνικισμού συγκριτικά με τον ελληνικό είναι ότι κατά τη συγκρότηση και διάδοσή του είχε να αντιπαλέψει την ευρωπαϊκή οριενταλι-

στική οπτική η οποία στη θέση ενός ένδοξου πολιτισμού έβλεπε ορδές βαρβάρων.

Καθώς τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία γεννήθηκαν μέσα από την ίδια πολυεθνική και πολυπολιτισμική αυτοκρατορία, το πρόταγμα της εθνικής ομοιογένειας ήταν συμφυές με την εκατέρωθεν δημιουργία του έθνους-κράτους. Το βιβλίο περιέχει ένα συγκριτικά μακρύ κεφάλαιο με περιεχόμενο τους τρόπους με τους οποίους η Ελλάδα και η Τουρκία χειρίστηκαν τις μειονότητές τους και τη θέση που αυτές πήραν στο συλλογικό φαντασιακό των δύο κοινωνιών. Η διαδικασία εθνικής ομογενοποίησης περιέχει ποικίλες στρατηγικές που χρησιμοποιούν συμβολική και πραγματική βία και είναι κοινές σε όλα σχεδόν τα έθνη κράτη στην ιστορία. Οι πολιτικές διαχείρισης της «διαφοράς» που χρησιμοποιήθηκαν τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Τουρκία με στόχο την εθνική ομογενοποίηση έχουν μεγάλες αναλογίες. Μια τάση πραγματισμού διαμόρφωσε την επιδίωξη πολιτισμικής επιβολής, ένα είδος αποικισμού των «άλλων» πολιτισμών, με την επέκταση της εθνικής πολιτισμικής ηγεμονίας και την αφομοίωση των πληθυσμών με διαφορετικά εντός των εκατέρωθεν εθνικών συνόρων πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Για τους πληθυσμούς εκείνους που δεν αφομοιώνονταν, ασκήθηκαν πολιτικές βίαιες, όπως οι εκατέρωθεν ανταλλαγές πληθυσμών, οι μονομερείς στρατηγικές βίαιης μετακίνησης πληθυσμών, έως και η εξόντωση ή η περιθωριοποίηση (γεωγραφική και οικονομική). Όσες μειονότητες άντεξαν όλα τούτα χωρίς να εξαφανιστούν ή να αφομοιωθούν, οι εθνικές πολιτικές επινόησαν στρατηγικές για να χειραγωγήσουν τις ταυτότητες, με την άρνηση αναγνώρισης της ύπαρξής τους, την απαγόρευση χρήσης της γλώσσας τους, την απαγόρευση αυτοπροσδιορισμού τους, την αλλαγή των ονομάτων και των τοπωνυμίων.

Η εκατέρωθεν μειονοτική πολιτική, παρά τις επιμέρους πραγματολογικές διαφορές ή τις διαφορές που επικαλούνται οι δύο εθνικές ιδεολογίες είναι δύσκολο κεφάλαιο της ιστορίας και των δύο χωρών, επειδή συνεχώς το διαπερνά άλλοτε συμβολική και άλλοτε πραγματική βία. Οι συγγραφείς χειρίζονται το δύσκολο αυτό θέμα με ειλικρίνεια και με ανθρωπιά.

Στο τελευταίο κεφάλαιο οι συγγραφείς του βιβλίου κάνουν αναφορά στο παρόν, παραθέτοντας συγκριτικά δύο τρέχοντα συμβάντα που απασχόλησαν εκτενώς τα μέσα ενημέρωσης στις δύο χώρες και έγιναν αντικείμενο εντονότατων αντιπαραθέσεων, και τα οποία θεωρούν ότι αναδεικνύουν την εθνικιστική υπερβολή και τη βλάβη που προκαλεί στην εποχή μας η παρωχη-

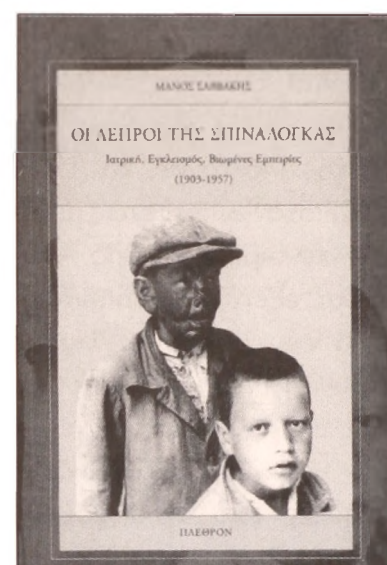
μένη διαχείριση των ελληνικών και των τουρκικών εθνικών μύθων και στις δύο κοινωνίες. Το ελληνικό παράδειγμα είναι οι αμετροεπείς αντιδράσεις που ξεσηκώθηκαν με το πολύπαθο βιβλίο ιστορίας της Στ' Δημοτικού που μετά από δυσανάλογο δημόσιο θόρυβο και διαξιφισμούς τελικώς αποσύρθηκε. Το τουρκικό παράδειγμα ανήκει και αυτό στην πρόσφατη επικαιρότητα. Αφορά την οξυτάτη επίθεση που εξαπέλυσαν ο μέχρι πρότινος Πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας Sezer και ο αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων Buyukanit, προσδιορίζοντας τα χαρακτηριστικά του Προέδρου της Δημοκρατίας για να αποκλείσουν την υποψηφιότητα στελέχους του κυβερνώντος κόμματος που κατά την άποψή τους θα απειλούσε τον κοσμικό χαρακτήρα της Τουρκικής Δημοκρατίας. Τα παραδείγματα είναι πολύ διαφορετικά και ίσως άνισα. Οι συγγραφείς ωστόσο, υποστηρίζουν ότι υπάρχουν μεγάλες ομοιότητες. Θεωρούν ότι είναι αντίστοιχη η εθνικιστική ρητορεία που χρησιμοποιήθηκε και στις δύο συνθήκες, παρόμοια τα επιχειρήματα περί εθνικής ιδιαιτερότητας, ανάλογοι οι κίνδυνοι που επικαλέστηκαν και στις δύο περιπτώσεις οι πολέμιοι της αλλαγής, ανάλογες οι πρωτεϊκές υποσχέσεις.

Το βιβλίο των Özkirimli και Σοφού δεν είναι εξαντλητικό των βιβλιογραφικών ιστορικών πηγών. Ενδεχομένως τα κεφάλαια 2 και 3 να μην πηγαίνουν σε αναμενόμενο βάθος. Ίσως μια εκτεταμένη ιστορική ανάλυση να μην ήταν καν στις προθέσεις των συγγραφέων. Πέρα όμως από τις ορισμένες διαφωνίες μπορεί να έχει κανείς, διαθέτει τη μεγάλη συμβολική αξία ότι είναι γραμμένο από δύο νέους επιστήμονες, έναν Έλληνα κι έναν Τούρκο, που ψάχνουν να κατανοήσουν και να μεταφέρουν όχι το σύνθημα εθνικό «δίκιο» του ενός ενάντια στο «άδικο» του «άλλου» αλλά τις κοινές παρωπίδες ενός εθνικισμού αναντίστοιχου με την εποχή μας και βλαβερού για τους δύο λαούς. Σε μια εποχή ανάδυσης νεοεθνικισμών στα Βαλκάνια, η πρόθεση ελληνοτουρκικού ακαδημαϊκού διαλόγου και η προσπάθεια κατανόησης των βιαιοτήτων της ιστορίας και των νοητικών κατηγοριών που επιβάλλει μια αντίληψη για το έθνος που ανήκει πλέον στο 19ο αιώνα, είναι προσπάθεια πολύτιμη. Αποτελεί παράδειγμα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 Είναι διπλή η ανάγνωση του τίτλου έτσι όπως παρουσιάζεται στο εξώφυλλο: "Βασανισμένη Ιστορία" και "Βασανισμένοι από την Ιστορία".

- 2 Το 1995 ξεκίνησε η πρώτη επίσημη συνεργασία μεταξύ ελληνικών και τουρκικών πανεπιστημίων (του Πανεπιστημίου Αθηνών και του Πανεπιστημίου του Βοσπόρου), με στόχο ανταλλαγή φοιτητών και διδασκόντων. Εκτός των άλλων, καρπός αυτής της συνεργασίας υπήρξε η σειρά εκδόσεων με τίτλο «Κοινωνικές και Ιστορικές Μελέτες για την Ελλάδα και την Τουρκία». Στην ομάδα των επιμελητών αυτής της σειράς συμμετέχουν από το Πανεπιστήμιο Αθηνών η Άννα Φραγκουδάκη, ο Νικηφόρος Διαμαντούρος (Ευρωπαίος Συνήγορος του Πολίτη) κι εγώ, και από το πανεπιστήμιο του Βοσπόρου οι Caglar Keyder και Faruk Birttek.

Για το βιβλίο

Μάνος Σαββάκης, *Οι λεπροί της Σπιναλόγκας. Ιατρική, Εγκλεισμός, Βιωμένες Εμπειρίες (1903-1957)*, Πλέθρον, Αθήνα 2008, σ. 235, ISBN 978-960-348-180-5

Σεβαστή Τρουμπέτα

Κάποιες ασθένειες, η ύπαρξη των οποίων μαρτυρείται μάλιστα από τις βιβλικές εποχές, αποτέλεσαν για αιώνες σύμβολα της «ασθένειας» αυτής καθαυτήν. Στην ίδια κατηγορία ανήκει και η λέπρα ή νόσος του Χάνσεν όπως ονομάστηκε σύμφωνα με το όνομα του φυσικού Gerhard Henrik Armauer Hansen (1841-1912) ο οποίος, το 1873, εντόπισε το βάκιλο που την προκαλεί. Σε αντίθεση με άλλες ασθένειες (όπως, π.χ. η πανώλη ή ο τύφος), η λέπρα είχε ανέκαθεν την ιδιαιτερότητα να μην επιφέρει υποχρεωτικά τον φυσικό θάνατο αλλά, εκτός της δοκιμασίας του σώματος των ασθενούντων, γίνεται αφορμή να επαναπροσδιορισθεί η κοινωνική και προσωπική τους ζωή. Ιδιαίτερα στο παρελθόν, οι κοι-

Η Σεβαστή Τρουμπέτα είναι κοινωνιολόγος στο Freie Universität Berlin. sev.trubeta@freenet.de και sev.trubeta@gmx.de